

Демек, $\alpha = 2$, $\beta = -1$ хэм $\alpha = 1$, $\beta = 1$.

Виет теоремасы комплекс коэффициентли квадрат теңлемелер ушында орынлы болады. Олай болса (1) теңлеме ушын Виет теоремасы төмендеги түрде жазылады:

$$z_1 + z_2 = -\frac{b}{a}, \quad z_1 \cdot z_2 = \frac{c}{a}$$

$D = b^2 - 4ac < 0$ болганда хақыйкый коэффициентли квадрат теңлемениң кореньлери бири-бирине туйинлес санлар болатуғыны белгили. $z = a + bi$ комплекс саны қандайда бир квадрат теңлемениң корени болса, онда $z = a - bi$ комплекс саны да сол теңлемениң корени болады. Егер квадрат теңлемениң бир комплекс корени берилген болып, бул квадрат теңлемениң өзін табыў талап етилсе, онда берилген кореньге туйинлес санда бул теңлемениң корениола-

туғынан хэм Виет теоремасынан пайдаланып бул изленген теңлемени дүзиўге болады.

Мысалы. Бир корени $\sqrt{6} + i\sqrt{5}$ комплекс саны болған квадрат теңлемени дүзиң [3].

Шешиў. $z_1 = \sqrt{6} + i\sqrt{5}$ коренине туйинлес болған корень $z_2 = \sqrt{6} - i\sqrt{5}$ болады. Олай болса, Виет теоремасынан пайдаланып бул кореньлерди төмендегише жазамыз:

Изленген квадрат теңлеме төмендегише болады:

$$z^2 - 2\sqrt{6}z + 11 = 0$$

Әдебиятлар

1. Вавилов В.В., Мельников И.И., Олехник С.Н., Посиченко П.И. Задачи по математике. -М.: «Наука» 1987, -С. 432.
2. Литвиненко В.Н., Мордкович А.Г. Практикум по элементарной математике. -М.: «Просвещение», 1991.-С. 352.
3. Шувалова Э.Э., Агафонов Б.Г., Богатырев Г.И.. Повторим математику. -Москва: «Высшая школа» 1969, -С. 465.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада комплекс коэффициентли квадрат тенгламаларни ечиш усуллари бир неча мисоллар оркали кўрсатилган.

РЕЗЮМЕ

В статье приводятся примеры на методы решения квадратных уравнений с комплексными коэффициентами.

SUMMARY

The article gives examples of methods for solving quadratic equations with complex coefficients.

TALABA YOSHLARDA DEVIANT XULQ TO'G'IRISIDAGI TASAVVURLARNI O'RGANISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

M.X.Djumaniyazova – katta o'qituvchi

S.B.Kabulova – o'qituvchi

Urganch davlat universiteti

Tayanch so'zlar : ijtimoiy psixologik tashxis , anketa, xulq og'ishganlik, deviant xulq.

Ключевые слова: социальная психологическая диагностика, анкета, отклонения в поведении, девиантное поведение.

Key words: social psychological diagnosis, questionnaire, behavioral disorder, deviant behavior.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim-tarbiya sohasidagi amalga oshirilayotgan tub islohotlarning samarasi, avvalambor zamon talablariga javob beradigan yuqori malakali, mustaqil fikrlaydigan, yuksak madaniyatli mutaxassislarni tayyorlashdan iborat.

XXI asr bo'sag'asida juda ko'plab davlatlarda bo'lgani kabi dunyo xaritasida munosib o'rin olgan mustaqil O'zbekistonda ham barcha sohalarida tub islohotlar boshlandi. Ayniqsa, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustivor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasida bu islohotlarning barchasi inson omilini har qachongidan ham yuqori saviyaga ko'tarib, inson va uning mukammalligi, o'z ustida ishlashi, o'z mukammalligi hususida qayg'urish muammosi har qachongidan ham dolzarb masalaga aylandi.

Hozirgi kunda oliygohimizning pedagoglari jamoasi va rahbariyati ham bu borada qator tadbirlarni izchil ravishda amalga oshirib kelmoqdalar.

Oliy o'quv yurti hayotida hozir yuz berayotgan voqealiklar ta'lim sohasida tarbiya masalalari yangicha mazmun kasb etayotganligidan dalolat beradi. Bunday vaziyatlarda tarbiyaviy jarayonlar asosan pedagoglar, ustoz - murabbiylarning xohish - irodasi va mahoratiga, muayyan o'quv yurti ma'muriyatining tashabbuskorligiga xamda muassasadagi an'analarga bog'liq. O'quv guruhida mo'tadil ma'naviy-psixologik muhitning yaratilishi - talabalarning o'qishga, ilmiy ishga, ijtimoiy foydali faoliyatga yondashuviga, ularning jipsligi va jamoachilik xususiyatlariga, shuningdek, talabalarning ma'naviy yetukligiga chambarchas bog'liq.

Talabalarining ma'naviy qiyofasi, uni o'rganish va shakllantirish masalalari mamlakatimiz yetakchi psixolog olimlari tomonidan tahlil qilingan. Jumladan, M.G.Davletshin, E.G'G'oziev, N.S.Safaev, V.M.Karimova, F.A.Akramova, B.Yu.Xodiev, M.R.Boltabaev va boshqalar mazkur masala yuzasidan qimmatli fikrlarni bildirganlar.

Yuqorida keltirilgan mutaxassislar talaba yoshlarning ma'naviy tarbiyasi muammosini o'ziga xos yechimlarini taklif etar ekanlar, barchasi tarbiyaviy jarayonni muhim tarkibiy qismi sifatida ijtimoiy psixologik tashxis jarayonini ko'rsatganlar. Tashxis talabalarni hozirgi davrdagi holatini aniqlash va baxolash imkoniyatini beradi [1].

Ijtimoiy psixologik tashxis – bu maxsus diagnostik vositalar yordamida o'rganilayotgan masala yuzasidan birlamchi ma'lumotlarni to'plash.

Anketa-so'rovlar tashxis usullaridan biri bo'lib, tadqiqotning asosiy vazifasi bilan mantiqan bog'liq bo'lgan savollar to'plamidan iboratdir [2].

Har bir inson dunyoga kelar ekan, ehtiyojlarni qondirishning insoniyat tomonidan ungacha o'zlashtirilgan ijtimoiy-tarixiy me'yoriga duch keladi. Muayyan rivojlanish davriga xos tarzda sub'ektning o'z ehtiyojlarini qondirish uchun ma'lum usul, vosita va mezonlarni o'zlashtirishi esa uning tarbiyasini belgilaydi. Xulq og'ish holati esa ijtimoiy normalarga mos bo'lmagan xatti xarakatlarni namoyon bo'lishi xisoblanadi [3]. Bunday xulqning ham o'ziga xos shakllari mavjud.

Delinkvent axloq - shaxs deviant axloqining shakli

sifatida qator xususiyatlarga ega. Birinchidan, bu shaxs og'ishgan xulqining kamroq ma'lum bo'lgan turlaridan biri. Masalan, jinoiy deb tan olingan harakatlar doirasi turli davlatlar, turli vaqt uchun turlichadir. Qonunlarning o'zi bir xil emas, ularning takomillashishi kuchida katta yoshdagi aholining katta qismi "jinoiyatchilar" kategoriyasiga kiritish mumkin bo'lib qoladi. Masalan, soliq to'lashdan qochish yoki kimgadir jismoniy og'riq yetkazish. Shunga o'xshash yana bir misol, hammaga ma'lumki, aldash mumkin emas. Biroq haqiqatni hech bir sharoitga qaramay har doim va hamma joyda gapiradigan odam joyida yolg'on gapiradiganlarga qaraganda ancha noadekvat bo'lib ko'rinadi.

Xulqi-og'ish shakllari sifatida deviant va delinkvent xulq shakllarini ko'rsatish mumkin. Adabiy ma'lumotlarni yig'ib, delinkventlikni chaqiruvchi quyidagi mikroijtimoiy omillarni sanab o'tish mumkin:

- bolalarning g'amxo'rlik va ota-onalari tomonidan mehribonligiga ehtiyoji frustratsiyasi (masalan, o'ta qattiqqo'l ota yoki yetarlicha g'amxo'r bo'lmagan ona), o'z navbatida, bolada erta jarohatli kechinmalarni uyg'otadi;

- oilada jismoniy yoki psixologik shafqatsizlik yoki kuch kulti (masalan, jazoning haddan tashqari yoki doimiy qo'llanilishi);

- ma'naviy ongning me'yoriy rivojlanishini qiyinlashtiruvchi ota ta'sirining yetishmasligi (masalan, uning yo'qligi); jarohatli sharoitlarni qayd qilish bilan ruxiy travma olish (kasallik, ota-onaning o'limi, zo'ravonlik, ajrashish);

- bolani uning xohishlarini bajarish, erkalatish;

- bolani o'ta rag'batlantirish; ota-onalar tomonidan bolaga nisbatan talablarning muvofiqlashmaganligi oqibatida unda axloqning aniq tushunchasi paydo bo'lmaydi;

- ota-onalar (vasiylar) ning almashinuvi; ota-onalar o'rtasidagi surunkali aniq ko'zga ko'ringan nizolar;

- ota-onalarning istalmagan shaxsiy xislatlari (masalan, talabchan bo'lmagan ota va erkalatuvchi onaning uyg'unligi);

- bolaning o'rganish orqali oilada yoki guruhda delinkvent qadriyatlarini (ochiq yoki yashirin) o'zlashtirishi [4].

Nazariy ma'lumotlar bilan cheklanib qolmagan xolatda biz ham oliygohda so'rovlar o'tkazdik. So'rovlar Urganch davlat universiteti talabalari o'rtasida olib borildi, so'rovlarda 1-2-3-4 kurs talabalari qatnashdilar.

1. Siz qanday xulq-atvor shakllarini me'yordan og'ish deb hisoblaysiz degan savolga aksariyati 74 % - talabalar o'quv muassasidagi xulq-atvor qoidalarini buzish (darslarni qoldirish, darslardan qochish, topshiriqlarni bajarishdan bo'yin tovlash), Universitet «Odob-axloq» qoidalarini, ichki tartib-intizom qoidalariga bo'ysunmaslik, "jalb etuvchi" kiyimlar kiyish, soch turmashlash, taqinchoqlar taqish kabi xulq-atvor shakllarini me'yordan og'ish sifatida hisoblashi ijobiy holat bo'lib, talabalar dunyoqarashiga ta'lim muassasasi ichki xulq-atvor normalariga qisman bo'lsada kirib borganligini bildiradi.

Xulqi o'g'ishganlikni alkogol ichimlik iste'mol qilish, betartib, pala-partish jinsiy hayot, narkotik iste'mol qilish, tanni jarohatlovchi janjal qilish kabi qo'pol ko'rinishlarni - 90 % talaba belgilagan. Bu holat talabalarda bitta muassasa chegaralari bilan cheklanib qolmay, jamiyatda belgilangan ijtimoiy me'yor va talablarni anglashini bildiradi.

Chekish, bezorilik, qo'pollik kabi xolatlarni talabalarni 32 % odatiy xol sifatida qabul qilishi kuzatildi. Bularda shunday xulq-atvor ko'rinishlari kuzatilishi ehtimoldan xoli emas.

Demak, talabalarining mazkur qismi qo'shimcha tushuntirish ishlariga muxtoj.

2. So'rovnomadagi Ushbu xulq-atvor shakllaridan

qaysilari Sizning tengdoshlaringizda mavjud, degan savolga respondentlarning - 94 % tengdoshlarida o'quv muassasidagi xulq-atvor qoidalarini buzish (darslarni qoldirish, darslardan qochish, topshiriqlarni bajarishdan bo'yin tovlash)ni va Universitet «Odob-axloq» qoidalarini, ichki tartib-intizom qoidalariga bo'ysunmaslikni ko'rsatganlar. Bu holat talabalarda axloqiy "rasmioyatchilik" kabi belgining kuzatilishining belgisidir.

Talabalarining 65 % i tengdoshlarida - "Jalb etuvchi" kiyimlar kiyish, soch turmashlash, taqinchoqlar taqish, tungi klublarga borish, chekish holatlarini kuzatilishini ta'kidlagan. Bu holat talabalarda tanqidiy tafakkur xususiyatlari etarli darajada shakllanganligini ko'rsatadi.

3. Xulqi og'ishganlik shakllarini aniqlash va namoyon bo'lish holatlari to'g'risidagi talabalarining tasavvur va fikrlari nimaga ko'proq asoslangan holatda shakllanganligini aniqlashtirganimizda - 99 % talaba shaxsiy kuzatishlarga tayanganligini ko'rsatgan.

Bu ijobiy holat bo'lib, barcha respondentlar ko'rgan kechirgan voqealarni mustaqil tahlil qila olish va fikrlay bilishi imkoniyati shakllanganligini bildiradi.

Ommaviy axborot vositalari ma'lumotlari, ota-onalarning fikrlariga asoslangan holatda shakllanganligini 22 % talaba belgilagan. Bu holat talabalarni ma'naviy-axloqiy tushunchalarini shakllantirishda OAV ta'siri ancha kattaligini bildiradi.

O'qituvchilarning fikrlariga, do'stlaringizga asoslangan holatda shakllanganligini 8 % talaba belgilagan. Bu holat talabalarda yoshiga xos bo'lgan mustaqillik, vaziyatlarni tahlil qila olish va yetarli darajada mas'uliyatni zimmasiga ola bilish sifatini shakllanganligini bildiradi.

4. Salbiy xulq ko'rinishlariga munosabatingiz degan savolga ko'rsatilgan javoblar :

- Bunday xulq-atvor shakllarini qabul qilish va oqlash mumkin degan javob 44 % talaba tomonidan tanlangan, bu salbiy holat bo'lib, talabalarni bu qismi aniq pozitsiyaga ega emasligini bildiradi. Yani bunday munosabat yoshlarning voqelikka to'g'ri baho berolmasliklarining belgisidir.

- 8 % talaba hech qanday fikr bildirmagan, albatta, bu tashvishli holdir. Chunki talabalarni yoshi va mavqei bu borada aniq fikrga ega bo'lishlarini talab qiladi.

- 48% talabalar xulqi og'ish holatlarini qoralashlarini bildirganlar, bir tomondan bu ijobiy holat bo'lsa, ikkinchi tomondan mazkur guruh talabalarida salbiy xulq-atvor ko'rsatgan odamlarni faqat qoralash emas, balki to'g'ri yo'lga tushishlariga ko'mak berish kerakligini uqtirish lozim. Bunday munosabat oliygohning jahon tillari va tabiatshunoslik fakulteti talabalari tomonidan ko'p tanlangan. Bu savol bo'yicha quyidagini tavsiya qildik:

Talaba yoshlarda jamiyatdagi insonlarni o'zaro bog'liqligi va doimo bir - biriga ta'sir qilishi mumkinligi, insonparvarlik g'oyalarining boqiyiligi haqida mulohaza yuritishga undash kerak.

5. Og'ir vaziyatga tushgan talabalarga yordam ko'rsatish uchun qanday yo'l tutish kerak? degan savolga quyidagicha javoblar oldik:

- Psixologik huquqiy maslahatxona tashkil qilish javobini 78% talaba ko'rsatgan, bu talabalar huquqiy ongining oshganligini belgisidir. Bu javobni barcha fakultet talabalari tanlaganligini inobatga olib, oliygohning o'zida psixologik maslahatxona ochildi.

- Xotin qizlar ko'mitasiga murojaat qilish mumkin, degan javobni kamroq (11%) talaba tanlagan, vaholanki, bizning oliygoh talabalarining ko'pchiligi qizlar (55%), ammo talabalar aksariyat holda xotin-qizlar ko'mitasini faoliyatining talabalarga yordam berish kabi yo'nalishi bilan yaqindan tanish emasligini ko'rsatadi. Xotin - qizlar ko'mitasi juda faol bo'lib, asosan tashkiliy ishlar bilan band. Shu sababdan ko'mita faoliyatining bu qirrasini psixologik maslahatxona bilan hamkorlikda kuchaytirish

mumkin.

So'rovnoma yordamida olingan ma'lumotlar fakultetlar, kafedralar va guruhlar kesimida alohida o'rganildi, tahlil qilindi va murabbiylarga yetkazib berildi. Har bir murabbiy natijalar asosida o'z guruhi uchun individual tarbiyaviy tadbirlar rejasini tuzdi. Anketa anonim tarzda o'tkazilganligi natijalarning ob'ektivligi ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, yuqorida tavsiflangan so'rovnoma qator vazifalarni yechish imkonini beradi:

- Mazkur so'rovnoma talabalarning ma'naviy

qiyofasini, xulqi og'ish holatlariga bo'lgan munosabati, talabalarning ijtimoiy psixologik muammolari yechimi haqidagi tasavvurlarini o'rganish vositasi sifatida xizmat qiladi.

- Guruh murabbiylari va rahbariyatga tarbiyaviy ishlar rejasini tuzishda, tadbirlarni saralashda maqsadli va asosli yondashish imkonini beradi.

- Universitetimizda Xotin-qizlar ko'mitasi, "Kamolot" Yo'li, ijtimoiy-psixologik markaz va monitoring bo'limlarini hamkorlikda tizimli faoliyat yuritishida asos vazifasini bajaradi.

Adabiyotlar

1. Oliy o'quv yurtidagi tarbiyaviy ishlarga psixologik yondashuvlar. // Xodiev B.Yu., Boltaboev M.R., Xoshimova M.K., Akramova F.A., Ergasheva D.D. -Toshkent: 2008. 16-b

2. Xaydarov F.L., Xalilova N.L. Umumiy psixologiya. Darslik. - Toshkent: Fan va texnologiyalar Markazining bosmaxonasi. 2010, 56-b.

3. Королёв В.В. Психические отклонения в подростков-правонарушителей. – Москва: ВЛАДОС-ПРЕСС, 1992. -С. 69.

4. Komilova N.F. Xulqi og'ishgan bolalar psixologiyasi. O'quv qo'llanma. -Toshkent : RBIMM, 2008, 176-b.

REZYUME

Ushbu maqolada talaba yoshlarda deviant xulq to'g'risidagi tasavvurlarni o'rganishning o'ziga xos xususiyatlari ochib berilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются частные особенности воображения в девиантном поведении у студентов.

SUMMARY

The article is devoted to the study of particular qualities in researching imagination in the deviant behavior of students.

БАСЛАҰЫШ КЛАССЛАРДА ОҚЫҰШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕҰ ТИЛИН ӨСИРІҰДИҢ МЕТОД ХӘМ УСЫЛАРЫ

Г.Х.Жумашева – педагогика илимлериниң кандидаты

Әжинияз атындағы Нәкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: болаларнинг муомаласини шакллантириш, иккинчи тил сифатида ўрганишнинг назарий ва услубий асоси, ўқитиш методи, илмий-техник прогресс.

Ключевые слова: формирование навыков общения детей, теоретические и методические основы обучения второму языку, учебный метод, научно-технический прогресс.

Key words: formation of children skills of communication, development of theoretical and methodical bases of teaching the second language, method, scientific-technical progress.

Тәлим-тәрбияның сапасы хәм нәтийжеси көбинше педагогикалық технологияны дурыс таңлаўға, оқытў методларын хәм усылларын шебер қолланыўға байланыслы болады.

Метод грек тилинен келип шыққан болып, ол жол, усыл, әдис деген мәнисти билдиреди. Солай етип, метод адамлардың билиў хәм әмелий хызметиниң жолы, әдиси, усылы деген мәнисти аңлатады. Адамлардың хызмет түри қандай болса соған сай методы болады.

Муғаллимлердиң билим бериўдеги хәм оқыўшылардың билим, еплилик, көнликпелерди ийелелдеги, олардың көзқарасларын қәлиплестириўге, уқыплықларын раўажландырыўға қаратылған биргеликтеги хызметлериниң усылларының жыйындысына оқытў методы деп аталады.

Оқытў методынан басқа оқытў усылы, әдиси деген түсиникте қолланылады. Оқытў методы кең түсиник, оқытў усылы тар түсиник. Хәр бир оқытў методы бир неше элементлерден қуралады. Оқытў методының усы элементлерин оқытў усыллары деп атайды.

Оқытў методының қурылысына киретуғын хәм оқыў материалын өзлестириўге жәрдем беретуғын, тәрбияшы менен баланың ис-хәрәкетине оқытў усылы деп айтылады.

Муғаллим оқыўшылардың ана тилинде сөйлеў еркин хәм анық раўажландырыўда оқытў методын қолланып қарақалпақ тилин балаларға жақсы түсиндиреди, көрсетпели қурааларды көрсетип, хәр қыйлы ойындардан пайдаланып билимди жеткереди. Оқыўшы оқытў методлары арқалы муғаллимнің түсиндиргенин тыңлайды, бақлайды хәм ойлайды, айтып береді. Муғаллимнің хызмети оқытў методларын қолланып қарақалпақ тилин үйретиў арқалы оқыўшылардың сөйлеў тилин раўажландырыў,

оқыўшының хызмети оқытў методлары арқалы билим алыў.

Оқытў методы илим методы менен тығыз байланыста алып барылады. Баслаўыш класста хәр бир илимнің тийкары сабақ түрлери (тил өсириў, математика, қоршаған орталық пенен таныстырыў хәм т.б.) үйрениледі. Илим хәм оқыў пәни өзлериниң айрықша методларына ийе. Мысалы, тил илиминде тил қубылыстарын бақлаў, салыстырыў, улыўмаластырыў, тәбият илимлеринде бақлаў, эксперимент, улыўмаластырыў методлары қолланылады. Айырым жағдайларда илимий метод оқыў предметиниң мазмунына хәм оны үйрениў методларына да бирдей байланыслы болады.

Илимий-техникалық прогресс хәм базар қатнасы тийкарында пайда болған мийнет базары, бәсекели орталық оқыўшылардың сөйлеў тилин раўажландырыўға, қарақалпақ тилинде сөйлеў көнликпелерин қәлиплестириўдиң метод хәм усылларын ислеп шығыў, балаларды қарақалпақ халқының руўхый байлықларына тартып, оның тарийхына, мәдениатына сүйиспеншилик сезимлерин оятыў талаптарын қоймақта. Бул әдиўли ұазыйпаларды жемисли турмысқа ендириў мәлим дәрежеде тәлим-тәрбия барысында қолланылатуғын педагогикалық технологиялар менен оқытў методларына байланыслы болады.

Усы көзқарастан хәзирги дәўирде оқытў методларына мына талаптар қойылады:

Оқытў методлары миллий тәрбия мақсетине муўапық билимди, жоқары адамгершиликли, өз халқының, ұатанының хакыйқый пидәйи перзенти болғыы тийис.

Мәмлекетлик билимлендириў талаптары хәм оқыў бағдарлама талаптары тийкарында оқыўшылардың билим, еплилик, көнликпелер жыйындысын өзлестириўин тәмийинлеўи керек.